

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת משפטים

דע לפני מי אתה עומד

"פשוטות" של בין אדם לחברו, כל סוגי הנזקים, ויחסי ממון עם האנשים שסביבנו. יושבים ללמוד פרשת משפטים עם רש"י, ומגלים שהתורה מלמדת אותנו פרטי פרטים של דיני שור וחמור, שמלות וכלים, ודיני הסכמים ושומרים. פרשת "משפטים" הינה, כידוע, המקור לרוב דיני ממונות ונזיקין.

פכים קטנים

שאלה גדולה היא, לכאורה: מדוע דווקא כאן מקומה של פרשת "משפטים"? לכאורה אלו לא הדברים הגדולים והיסודיים להם היינו מצפים שיימסרו מיד לאחר מתן תורה. הרי זה עתה הם ראו את "ההר עשן", שמעו את קול ה'! הם מוכנים לעשות את הדברים הנשגבים והקשים ביותר, וה' בא אליהם עם ה"פכים קטנים" של תביעות נזיקין וויכוחים ממוניים, "ארציים" לכאורה? לדעתי זו שאלה גדולה מאד.

נתאר לעצמנו בעל תשובה שהתוודע לראשונה למציאות ה' ומתן תורה, הוא נפעם מאוד ממה שמע והלך בחשק רב ללמוד תורה בישיבה. הוא רוצה לשמוע את הרעיון והתכלית של היהדות, את הדברים הגדולים שעליהם הכל עומד ואליהם הכל מכוון. הוא זכה שנשמתו תתעורר והוא מוכן לשנות את כל אורח חייו למען האמת, הוא רק מחכה לשמוע מה הם הרעיונות הנשגבים שיש ליהדות להציע. ואז, פותחים לפניו מסכת "בבא קמא" ומתחילים ללמוד איתו "שור שנגח את הפרה!" איך הוא יגיב לדעתכם? "מה אתם מלמדים אותי את זה עכשיו, תנו לי את הדברים הגבוהים, הנשגבים! הראו לי את התורה במלוא תפארתה! למדוני את האגדתא, פנימיות התורה, דברים המחיים את הנשמה. אחר כך נגיע גם לפרטים הקטנים, אבל לא בזה מתחילים!"

לומדים שם משפטים

ואולם לכשנבדוק, נמצא שהאגדתא אינה אלא שביעית מכל הש"ס, כל שאר ששת החלקים הם פרטי ההלכות למעשה. מדהים ממש מה נרחב המקום בתורה אותו תופסים הפרטים ופרטי הפרטים של ההלכה. הננו משקיעים שנים בלימוד בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא, פרטי פרטים של דיני ממונות. מה הטעם להשקיע זמן ויגיעה רבים כל כך דווקא בזה? וכי לא עדיף להשקיע את הזמן הזה בלימוד "חובות הלבבות", "מסילת ישרים", יסודי התורה ולב היהדות, ולתקן כמה מידות רעות?

לפני שנים פגשתי ברחוב מנקה רחובות יהודי. הוא עצרני וסיפר לי שנכדו החל זה עתה ללמוד בישיבה. אלא שהאיש היה מוטרד: "אינני מבין", אמר, "מכשירים אותו שם להיות עורך דין! הם לומדים שם משפטים!" "איזה משפטים?"

המאורע הגדול ביותר בדברי ימי העולם

התגלות ה' הברורה ביותר בכל ימות העולם היתה במעמד הר סיני, המאורע הגדול ביותר שעם ישראל ראה אי פעם, היה כמובן מתן התורה. עמדנו למרגלות הר סיני ובעינינו ראינו מה שאף אחד אחר לא ראה. "הַנְּהִיָּה כְּדָבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמָהוּ. הִשְׁמַע עִם קוֹל אֱלֹקִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּאִשֶּׁר שָׁמַעְתָּ אֶתְּהוּ וַיְחִי" (דברים ד, לב) אפילו אברהם אבינו, גדול המאמינים, האדם שגילה את מציאות ה' בעולם מתוך התבוננות בלבד, בכל מה שה' נגלה אליו, לא זכה למראה גדול כזה. המחזה היה כה נורא הוד עד ש"נִפְשֵׁי יִצְחָק בְּדַבְּרוֹ" (ש"ה ש, ה, ו), אומרת הגמרא (שבת פח:): שפרחה נשמתם של ישראל מגודל היראה. ניתן לומר שהכוונה שהם היו צריכים "החייאה".

כששמעו ישראל את הקול הגדול "אֲנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ" (כ, ב), הם הרגישו אהבה והשתוקקות לה' בדרגה שלא היתה כמותה מימות עולם, ומאז ועד היום, חקוק זכרון היום הגדול ההוא במוחנו, ותמיד נשתוקק אל הקירבה והדבקות ההיא. "יִשְׁקָנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ" (ש"ה ש, א, ב), מבקשת כנסת ישראל. התשוקה הגדולה ביותר של כל יהודי היא "וְהוּא יִשְׁמִיעֵנו בְּרַחֲמָיו שְׁנִית", לזכות ולשמוע שוב את קולו של ה' מדבר אלינו ואומר: "אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם!"

היינו מוכנים לכל

אין כל ספק שלאחר שהסתיים המעמד האדיר הזה, אחרי אותה חוויה עצומה, היו ישראל בהתרוממות גדולה מאד. בני ישראל הרגישו רגשות חזקים מאד של "עֵזָה כְּמִנְתֵּי אֶהְבֶּה כו' רְשָׁפֶיהָ רְשָׁפֵי אֵשׁ שְׁלֵהֲבִתֶּיהָ" (ש"ה ש, ח, ו) דבקות והתמסרות לקב"ה, והם היו מוכנים לקבל על עצמם לעשות כל מעשה שייאמר להם על מנת להתחיל לעלות הלאה בהר ה'! ממש "מִיָּם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת אֶהְבֶּה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטֹפוּהָ" (שם ז), הם ציפו למעלות ודרגות גבוהות ביותר של שלמות, להשגת עוד ועוד סודות התורה העמוקים ביותר, לשלמות המידות באופן הנעלה ביותר. הרי הקב"ה בכבודו ובעצמו - רבון כל העולמים - ירד עכשיו אל העולם הקטן שלנו, אך ורק בכדי להיפגש עם העם שבחר בו, ולהכניס לתכלית הנצחית ולתפקידם ההיסטורי כמשרתי ה' עד סוף כל הדורות - להביא את העולם לשלמותו. ועם ישראל הרי הכריז כאיש אחד בלב אחד "נִעְשֶׂה וְנִשְׁמָע", כל מה שתאמר, רבוננו של עולם, נעשה! רק תאמר לנו, ונבצע מיד! הראנו את הדרך בה נזכה ליהנות מזיו שכינתך לנצח, ונרוץ בה מיד!

מה היה הדבר הראשון שאמר להם הקב"ה לאחר מתן תורה? "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׂמֵם לְפָנֶיהֶם" (כא, א). הלכות

הקב"ה. ואם לא נזהרתי והזקתי לממון חברי, הרי שפשעתי כלפי הקב"ה.

לפיכך, ההשתדלות והזהירות התמידית שלא לפגוע ולא להזיק לסובבים אותי או לממונם, משמעותה שהנני חושב על רצון הקב"ה כל הזמן. שהרי אי אפשר להיזהר בממון הזולת כפי שהתורה דורשת עם כל פרטי הפרטים בזה, בלי ההכרה שה' תמיד רואה ודורש מאיתנו את הזהירות הזו. פרשת משפטים מלאה דוגמאות ואזהרות לאדם, כמה זהיר עליו להיות כלפי הזולת וממונו. ומי שרוצה להצליח בזה חייב להיות תמיד על המשמר. נמצא שפרשת משפטים היא הבסיס להכרת ה' בחיינו בכל עת והיא היסוד לכל עבודת ה'.

איך להיות חסיד

זה הביאור בדברי הגמרא (ב"ק ל). "האי מאן דבעי למיהוי חסידא, ליקיים מילי דנזיקין". ונדקדק בדברי הגמרא: לא כתוב "מאן דמקיים מילי דנזיקין - חסידא הוא", כי מי שמקיים בפועל את כל מילי דנזיקין, על אף שזהיר הוא מאד שלא להזיק לחברו או לממונו כפי שהתורה דורשת, למרות השתדלותו הרבה עדיין לא הגיע לדרגת "חסיד"; אלא הוא רק בדרגת מאן ד"בעי למיהוי חסידא". בדרגה שהוא "רוצה" להיות חסיד. אבל על מנת להיות בדרגת חסיד בפועל, צריך לעשות עוד הרבה עניינים נוספים המבוארים בספר 'מסילת ישרים'. ההכנה והצעד הראשון לחסידות הם הזהירות בממון הזולת - להיות כל הזמן במצב של הכרת ה', כדי לעמוד על המשמר כמו שצריך שלא לפגוע בזולת.

יסוד חשוב אנו שומעים כאן. מי שרוצה להגיע לפסגת השלמות, להיות חסיד בעיני ה' - מוכרח להתחיל בזהירות בממון חברו. יש שיאמרו שזו "גוזמא בעלמא". אילו ביקשו מאיתנו להציע דרך או שיטה להגיע לחסידות, היינו מציעים, על פי קוצר שכלנו ועל פי הידע המוגבל שלנו: "דבר ראשון - לצום, והרבה". והנה לא נזכרת כאן אף לא מילה אחת על תעניות! אולי חסיד צריך גם לעשות תעניות, אינני יודע. אולם במאמר חז"ל כאן אין כל רמז לכך. נס הוא שלא הטילו עלינו לנסח את הגמרא, כי אנחנו לא היינו מעלים על דעתנו לומר שהדרך להגיע לחסידות היא להיות זהירים ביותר בממון הזולת.

מילי דנזיקין

מעשה היה בבחור צעיר שחשקה נפשו ללמוד תורה, באחד הלילות, בבית מדרשו. דא עקא, שהדלת היתה נעולה. מאחר שהיה בחור נמרץ וחדור דבקות במטרה, לא ויתר; הוא החליט להיכנס בעד החלון. טיפס אל החלון, דחף ודחף, עד ש... החלון נשבר. בדיוק אז הגעתי למקום, וראיתי את אשר ארע. תיקון חלון עולה כסף, ומן הדין היה עליו לשלם; אף על פי כן לא אמרתי לו מילה. הרי הוא בן ישיבה צעיר, מהיכן יהיה לו כסף?

כמה חדשים לאחר מכן, ראיתי אותו הולך ברחוב בליל שבת כשהוא לבוש "קפוטע" חדשה יפהפיה, מקושטת במשי. נפלא מאד לכבד את השבת במלבוש כה יפה! הוא לא עשה זאת בגלל מנהג אבותיו, אלא מפני שרצה להיות חסיד, על כן גמר בדעתו שלכבד כך את השבת זו התחלה טובה. חשבתי לעצמי, "הרי חז"ל אמרו שהרוצה להיות חסיד צריך לעשות דברים אחרים: לקיים מילי דנזיקין! אם רצונו להיות חסיד

שאלתי אותו. סיפר לי האיש שבישיבה של בנו מלמדים אותם מה עושים כשמישהו הדליק אש קטנה בחצרו, והיא התפשטה ושרפה בחצרו של השכן.

בזה ממלאים הצעירים את מוחם! ואין זו שיטה של ישיבה מסוימת בלבד, אלא זו דרכה של התורה! מיד לאחר מתן תורה - "משפטים".

השלב הראשון בסולם

אלא עלינו להבין, שבאמת כך הם פני הדברים. בוודאי במתן תורה נפתחו לפנינו מרחבים עצומים של שלמות, רעיונות נשגבים ומדרגות רמות. התורה היא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. אבל השליבה הראשונה בסולם היא ההקפדה והזהירות בדיני הנזיקין של יום יום. הדרך לזכות במדרגות הגדולות של דבקות גמורה בה', מתחילה בזהירות בדיני ממונות; זו התחלת הדרך. היסודות של פרשת משפטים הם אשר ינחו אותנו בחיינו לקראת קרבת האלוקים. נשאלת השאלה: מדוע? למה השלב הראשון בסולם הוא זהירות ב"מילי דנזיקין", בממון הזולת? למה דווקא הוא היסוד הראשון לעבודת ה'?

לה' הארץ ומלואה

באור העניין כך הוא: ההקדמה לחיים של הכרת ה' היא ההבנה שהעולם אינו הפקר לכל באי עולם. אלא "לה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהָ" (תהלים כד, א) אפילו בשביל לדרוך על הארץ - צריך לקבל רשות. הרשות ניתנה: "וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם" (שם קטו, טז), אולם צריך לזכור שה' הוא שנותן לך את הרשות להלך על הארץ, והרשות הזו ניתנת בתנאים מסוימים, שרובם כלולים במילי דנזיקין ודיני ממונות. יש מקומות שמותר להלך בהם, ויש מקומות שאסור. יש דברים שאסור לעשות, ויש חפצים או בעלי חיים שאסור לאדם להחזיק ברשותו. חפץ ששייך לאחר אסור ליטלו, ומקום השייך לזולת אסור להיכנס אליו. ה' לא נתן לך רשות! בכל מה שעושים, והיכן שהולכים - הכל חייב להיות בדיוק כפי שה' ציווה.

"משפטים" אינם רק החוקים שעל פיהם דנים בבית הדין, אלא בראש ובראשונה הם מלמדים אותנו שכשאדם נוגע בדבר שאינו שלו, זו פגיעה לא רק בממון חברו, אלא הוא בעצם לוקח דבר שהקב"ה השאיל והפקיד לשימוש ביד חברו. כשאינו זהיר בממונו של הזולת או בעבדו, הוא משתמש בעולם בלי קבלת רשות מה'. בכל ענייני בין אדם לחברו צריך להכיר שיש לנו עסק עם מישהו הרבה יותר גדול ממה שחשבנו. אם לוקחים דבר שלא שייך לנו, לקחנו דבר בעולמו של ה' בלי רשות ממנו. כי ה' נתן רשות רק לבעליו של החפץ להשתמש בו, ולא לאף אחד אחר.

הממון - הקדש

היוצא מהדברים הוא, שהרעיון של 'ממון הפרט' אינו ביטוי לאנוכיות או לקמצנות, אלא הוא מיסודות התורה, כי בו כלולה ההכרה שהכל שייך לה' והוא אשר נתן את הממון הזה לאדם המסויים הזה. חפץ של הזולת, לגביי הוא נחשב חפץ של הקב"ה. על כן אם אשתמש בו שלא ברצון בעליו הריני משתמש בו בניגוד לרצון ה', שהוא הבעלים האמיתיים. כשאני "שומר" על חפץ של חברי, הריני שומר על חפץ של

פכים קטנים

ענין אחד השייך לחסידות שרבינו נהג לדקדק בו עד למאוד, הוא המובא בספר 'החינוך' (מצוה תקסט) "וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד... וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה, אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם. ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו בכל דבר מהשחית, בכל כחם". והיינו כי החסיד מדקדק שלא יאבד שום דבר מועיל, ושלא להחמיץ שום "הזדמנות" לתועלת מדבר שהקב"ה נתן לו. רבנו הצטיין בדבר זה באופן נפלא, והציב זאת כיסוד לזהירות בכל שטחי החיים, היינו, ממון גוף זמן ונפש. והיה מקפיד מאד בכל ענינים האלו, והיה זהיר שלא לאבד פרוטה או שוה פרוטה, והיה זהיר בחפציו ובספריו של עצמו כמו בשל אחרים. דברים הצריכים תיקון היה מזדרז לסדר תיקונם כדי שלא יתקלקלו יותר. וביאר, כי יסוד האיסור הוא מחיובי אמונה, להרגיש שכל מה שיש לו אינו אלא פיקדון שחייב בשמירה עליו, וממילא אין לו רשות לבזבז ממונו בלי חשבון נכון, או לזלזל בדברים קטנים.

ועל כן כשמניחים שם חפץ ומסכנים מישהו, נמצא ששכחנו את ה' למשך כמה רגעים!

פתיחת בור ברשות הרבים הריהי איסור חמור לא פחות מאיסור אכילת חזיר. אף על פי כן מאיסור חזיר מתרחקים אנו כמטחוי קשת, ואילו מפתיחת בור או מהנחת מכשול לרבים אין אנו מרחיקים עצמנו כלל וכלל. למרות שאין בכוונתנו להזיק, אין זה תירוץ. "שְׁלֵם יְשָׁלֵם" אומרת התורה, כפל הלשון בא להדגיש שהחיוב והאחריות מוטלים עלינו גם כשלא היתה לנו כוונה רעה.

לא מספיק לומר "אני מצטער"

כאשר מפוזרים צעצועים על רצפת הבית, הרי זה באחריותנו. ייתכן שהינך רגיל למצב הרצפה בביתך ויודע להיזהר, אבל אחרים המבקרים בבית - לא. ואין זה דבר שאינו מצוי שיגיעו מבקרים לבתינו, על כן באחריותך לפנות את הרצפה! היתה אשה מבוגרת בשכנותי שנכנסה לבית, נתקלה בצעצוע ובנפילתה שברה את האגן. ההורים אמרו: "אוי ואבוי, אנחנו כל כך מצטערים!" מה מצטערים? אתם מזיקים! צריך להפנים עד היכן מגיעה אכפתיות אמיתית בכל הנוגע לשלומם של הזולת ולממונו! הרגשת אי נעימות ואמירת "סליחה" אינה מספיקה. נעשתה כאן עבירה, והחוטא עתיד ליתן את הדין!

זהירות מופלגת נדרשת מ"שומר". אם הקב"ה העניק לך ילד, הוא מינה אותך לשומר עליו; מעתה אחריותך לעמוד על המשמר בכל עת ובכל זמן. גם אם הדבר נראה לך מכביד ומייגע, ואתה חושב לעצמך "נו, כמה פעמים כבר קורה דבר כזה? אחד למיליון, אולי". תירוצים לא יועילו! אמהות חייבות להרגיש תמיד אחריות גדולה לשלומם ובטחונם של ילדיהן. וכן האבות.

אל תאשים את ה'!

כשקורה אסון, לא עלינו, והורים יושבים שבעה, הם אומרים: "ה' נתן וְה' לקח, יְהי שְׁם ה' מְבֹרָךְ", והמנחמים מתפעלים מהאמונה שלהם. אבל צריך לדעת שפעמים רבות - טעות גדולה בידם, כי אם היה באפשרותם של ההורים

באמת, שלא יחפש רק את הדברים המלהיבים. עליו לחשוב כל הזמן על מה שהוא עושה. חסיד חושב לפני שהוא דוחף בכוח חלון שלא שייך לו, ואם נשבר - הריהו משלם".

אדם מחלק בערב פסח חבילות של "קמחא דפסחא", מצרכי חג לנזקקים. הוא מעמיס את רכבו בעשרות חבילות, והוא מרגיש טוב עם עצמו! הנה הוא עושה דבר שאיננו חייב לעשות. הריהו גומל חסדים! בוודאי שהוא איש מיוחד במינו. הוא צריך להספיק לעבור בעשרות כתובות, על כן הוא "טס" ברכבו במהירות ברחבי השכונה כדי להספיק לגמול כמה שיותר חסד. "אהה", אומר הקב"ה אתה נוסע מהר מדי! הינך מסכן אנשים! עדיף לי שלא תתחיל בכלל עם החסדים שלך, ולא תסכן אנשים". העונש על סיכון חיי אדם יהיה גדול הרבה יותר מהעונש על הימנעות מגמילות חסדים. הדבר הראשון הנדרש מהאדם הוא הזהירות בהלכות נזיקין.

כיצד לחיות, וכיצד למות

גדולי ישראל לאורך כל הדורות חיו בדרך זו תמיד. כך טיפסו במדרגות סולם השלמות, שלב אחר שלב, על פי הסדר, אבל אפילו בשעה שהעפילו למדרגות הגבוהות ביותר, לא שכחו ולא עזבו את המדרגות הראשונות. וכמו שמומחש בבהירות במעשה הבא:

רבי זלמלה מוואלוז'ין שכב על ערש דווי, והיה חלש מאד. אף על פי כן לא פסיק פומיה מגירסא, הוא המשיך ללמוד תורה בלי הפסק. אמרו לו אנשי ביתו: "ינוח נא רבנו, נוח מעט. כה חלש אתה!" אמר להם: "מה אעשה, אינני יכול להפסיק. הרי חז"ל דרשו במפורש (שבת פג): את הפסוק "זאת התורה אדם כי ימות באוהל" - אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה". והמשיך ללמוד.

"אבל", אמר רבי זלמלה, "רוצה אני לקום ולהלך מעט, שהרי בגמרא (כתובות קיא.) אמרו שאדם צריך להיות יושב שלישי חייו, עומד שלישי חייו והולך שלישי חייו, ורצוני לקיים את מאמר חז"ל הנ"ל". מאחר שבמצבו לא היה רבי זלמלה מסוגל להלך בלא תמיכה, הוצרך להישען על מקל. היה שם בחדר מקל הליכה, והביאו לו אותו; אך רבי זלמלה אמר: "לא, לא. המקל הזה אינו שייך לי! שואל שלא מדעת - גלזל הוא!" (ב"מ מא.) ולא נחה דעתו עד שהלכו ונטלו רשות מבעל המקל, ואז נשען עליו והלך בעזרתו מעט אנה ואנה תוך דיבור בלימוד. לבסוף, שכב במטתו ונשם את נשימותיו האחרונות. הרי לנו דוגמא לאדם שראשו מגיע השמימה, אך אינו שוכח אף פעם את "מאי דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין".

בור ברשות הרבים

לא רק בממון הזולת צריך להיזהר, אלא גם על הזולת עצמו! נתאר לעצמנו אדם המוריד את כלי הפסח למחסן במוצאי החג, וגומר בדעתו להשאיר כלי אחד לימות השנה. כיון שכך הוא מוציא אותו מהקופסא ומניחו לזמן מה על המדרגות, עד שיחזור מהמחסן. אוי ואבוי! הרי זה "בור" ברשות הרבים! היודע אתה מה עלול לקרות אם מישהו ייתקל בכלי ההוא ויפול? גם אם חדר המדרגות אינו נחשבת 'רשות הרבים' אלא הוא בבעלותך, מאחר שלבני משפחתך הרשות להלך שם - נחשב המקום כרשות הרבים לכל דבר,

סולח או לא?

רבנו היה מזהירנו תמיד, שאם נגרם על ידך היזק למישהו, ויהא זה ההיזק הקטן ביותר, הרי עליך לשלם. לא מספיק לומר "סלח לי". ואף כאשר יאמר לך הניזק: "מה בכך, אין בכך כלום", צריך לחשוש מאד שמא לא מחל לך בלב שלם. והיה רגיל לספר, שפעם החזיק כוס של יין בידו ונשפך קצת על בגדו של אדם אחד, שהיה גביר, ומיד אמר האיש "מה בכך אין בכך כלום" ואמר רבנו שבכל זאת שלח לו בדואר צ'ק של חמשה דולרים עבור הנקיון, והלה השתמש במעות.

וחייבים עליו דיניי שמים. ולפעמים החיוב דיניי שמים כבד ביותר.

סוגיית מגבעת הצילינדר

צריך תמיד להתהלך בתחושה שהעולם אינו שייך לנו, ומוטלת עלינו האחריות לחשוב תמיד מה הם דיני המשפטים שעלינו לקיים כעת. סיפרנו כבר את המעשה הבא ואף על פי כן נחזור עליו כי הוא ממש דברי תורה. רבי ישראל מסלנט זצ"ל הלך פעם ברחובה של העיר קניגסברג שבגרמניה. בימים ההם, נהגו רבים לחבוש לראשם כובע "צילינדר", מגבעת גבוהה, שטוחה ונוקשה כמעט כברזל. הלך רבי ישראל ולצדו כמה אנשים ברחוב, כולם היו חבושים מגבעות כאלה על ראשם, לכבוד שבת, הרי הם היו כובעים נאים מאד... אמר אז רבי ישראל למלווי: "הגמרא בב"ק אומרת שיש חיוב לאחוז ידינו בכובעים שלנו, שהרי הרוח נושבת כעת". התפלאו כולם: היכן מוזכרים בגמרא כובעי צילינדר? לא עלה בידם להיזכר.

אמר להם רבי ישראל: הגמרא (ב"ק ו.) אומרת 'אבנו סכיננו ומשאו שהניחם בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו, חייב'. לנו נראה הדבר כחידוש גדול לומר שהראש הוא כמו גג, והכובע כסכין! אבל למי שרגיל לחיות בהכרה שה' מסתכל עליו בכל עת ובוחן אם הוא מקיים את הלכות נזיקין, אין בזה חידוש כלל ועיקר.

הגנב לומד לקח

פעם, בשעה שישבתי בבית המדרש של הישיבה, מול בית הכנסת שלנו, ראיתי יהודי שלמד פרק 'מרובה' ממסכת ב"ק, בסוגיא העוסקת דיניי תשלומי הגנב. הוא למד מתוך הרבה "גְעֵשְׁמָאק" [בחשק רב] וירד לפרטי פרטים של תשלומי כפל וארבעה וחמשה. לפתע הבחנתי שעל הגמרא שלו היתה חותמת בית הכנסת שלנו! לא עלה על דעתו של הלמדן ההוא, שאותו גנב שהוא לומד עליו הריהו הוא עצמו! וכי גניבת גמרא אינה גניבה?

פרשת משפטים מלמדת אותנו שאי אפשר לעשות מה שרוצים בענייני ממון. יש לך פועלים? הגיע הזמן לשלם להם משכורת? אסור לך לומר להם "לא נעים, אבל אני קצת לחוץ במזומנים, אשלם לכם היום חצי ואת חצי השני בשבוע הבא". "מילי דנזיקין" עומד מולך! "לא תלין פְעֵלַת שְׁכִיר אֶתְךָ עַד בְּקָר" (ויקרא יט, יג)! אתה חייב לשלם לו לפני שתשקע השמש! "הפֶּחַף חיים" שכר פעם "בעל עגלה" שסיענו אל מקום כל שהוא, וכאשר הגיעו והתברר ל'פֶּחַף חיים' שאין לעגלון עודף להחזיר לו, מיהר ללוות כסף כדי לשלם לו. מי שחי לפי דיני התורה, עָר בכל העת לחיובים המוטלים עליו,

למנוע את אשר ארע פשעו בשמירתם, נחשב להם כאילו עשו זאת במו ידיהם. וה' אומר להם: "במקום להציג עצמכם כצדיקים בעלי אמונה, עדיף שלא תאשימו אותי במה שקרה!"

כאשר מרשים לילד לצאת לטיול במרחקים עם קבוצה כל שהיא, הלזאת ייקרא אחריות? האם אתה מכיר את המדריך האחראי על הטיול? האם הוא אדם אמין שאפשר באמת לסמוך עליו? האם היית סומך עליו בענייני כספים? האם היית מפקיד בידיו מאה אלף דולר? אם לא, איך אתה מפקיד בידיו את בנך?

מה יודע חילוני על היהדות

בלי ללמוד, בלי לחשוב ולהתבונן, כל אדם סבור שהוא ישר וצודק. אספר כאן מעשה שהיה: היה נהג מונית אחד שנסעתי עמו בקביעות, והוא נהיה קצת מכר שלי. הוא היה יהודי מבוגר שלא למד דבר על היהדות, אבל דבר אחד הוא ידע: שהחרדים לא בסדר. את זה יודע כל חילוני.

בכל נסיעה היה נוהג "לשפוף" עלי את תלונותיו על החרדים. בתוך הדברים, נהג להתפאר ולספר עד כמה הוא ישר והגון, לא כמו "כל החרדים האלה". באחת הנסיעות שמתי לב שהוא כיבה את המונה באמצע הנסיעה. שאלתי אותו: "למה כיבית את המונה?" והוא השיב: "בעל הבית הרוויח מספיק להיום. יתר דמי הנסיעה מגיעים לי". זה היה האיש שרגע אחד לפני כן התפאר ביושרו ובהגינותו! הוא לא תאר לעצמו שיש משהו לא בסדר במה שהוא עשה, שהוא גנב. ככה זה כשלא לומדים תורה ולא יודעים את ההלכה.

לפני כמה ימים עברתי ליד דוכן לממכר פירות וראיתי אדם לבוש במעיל פרווה יקר, לא נראה עני במיוחד, שנטל לידו משמש אחד והחל לאכול אותו. ואז עוד אחד. הוא גנב! אני רואה את זה כל הזמן, אנשים פשוט עוברים ואוכלים מהדוכן. "לא", הם יאמרו, "אני רק טועם כדי לראות אם אני רוצה לקנות כאן". רק טועם? בטח! אני אומר להם שהם גונבים, והם מסתכלים בי בהפתעה. "אני? גונב?" הוא אף פעם לא גונב!

מי שלא למד היטב בבא קמא ובבא בתרא, אין לו מושג מה נכון ומה לא, על כן הוא נכשל, ללא ספק, בגזל. הוא גונב. מי שלמד, אפשר שימשיך לגנוב, אבל לפחות יידע שהוא גוזל. וזה כשלעצמו הישג גדול!

השור אינו אלא דוגמא

גם לאחר שלומדים ויודעים, אין זו אלא ההתחלה. צריך גם ליישם. כשהתורה אומרת שמוטל על האדם לשמור על שורו, השור הוא רק דוגמא. מי שלומד כראוי מבין מתוך הפסוקים והדינים שהוא חייב לא רק בשמירת שורו או כלבו, אלא גם בשמירת הסולם הרעוע שלו, וכן חלונות פתוחים כשישנם ילדים בבית, ועל ילדים כשהם בחדר עם נרות, ועל קליפת בננה שהוא משליך, ועל ממחטה (טישיו) לא נקי שמשאירים על השולחן, על רעש מוגזם, וכיצד לשבת על כסא שאינו שלך, כיצד להתייחס לרכוש בית הכנסת. הנה, אחת המידות שהתורה נדרשת בהן היא 'בנין אב', לְמִדִּים מקרה ממקרה דומה אלא אם כן יש סיבה הגיונית לחלק ביניהם. כל נזק שארע כתוצאה מהזנחה, נחשב "גרמא"

לדעת ולעשות

לאור זאת נוכל להסביר בטוב טעם מפני מה פרשת משפטים היא הראשונה לאחר מתן תורה. הרי הדיבר הראשון הוא "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (כ, ב), ומסביר ה"חינוך" (מצוה כה) שהוא מצוה "לדעת שיש אלוקים". אבל מה פירוש הדבר למעשה? הרי "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" זו עובדה, מה המצוה שלמעשה לקיים בזה?

התשובה היא כל מה שדיברנו כאן. "אֲנֹכִי ה'" הוא הכלל, הפרטים שלו נמצאים בפרשת משפטים. ונסביר: לעם ישראל שעמדו למרגלות הר סיני, הציווי "לדעת שיש אלוקים" היה נראה מיותר לחלוטין. הרי הם שמעו אותו זה עתה בכבודו ובעצמו! הם ראו אותו על הים! הם ראו את כוחו במצרים! את מי הם "יודעים" אם לא אותו? הם ידעו את ה' יותר מכל דור אחר מאז ומעולם! מה הוא אפוא הציווי הזה, "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ"?

"נעשה ונשמע"

אלא התשובה היא, שלא מספיק רק לדעת, להכיר בעובדה שה' קיים ואחר כך לחזור לשגרת החיים כרגיל. הציווי "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" בא להורות לישראל שהם חייבים להוסיף עוד ועוד ידיעה בה' על ידי מעשים. לחשוב עליו בפועל תמיד! הפרטים לקיום עניין גדול זה נמסרו להם בפרשת משפטים; כי ההכרה שאנו חיים באופן זמני בעולם שאינו שלנו - היא הבסיס והיסוד לחיים של ידיעת ה', בעל הבית של העולם.

ה' אמר לישראל בהר סיני: "אמרתם 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע' אתם מוכנים לעשות? אומר לכם מה אני רוצה שתעשו: 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים'. כי זו הדרך היסודית ביותר לעבוד את ה', להכיר ש"לה' הארץ ומלוואה", והוא רואה, והוא דורש שנתנהג בעולמו לפי הכללים שלו תמיד!

אמנם המשפטים האלה מביאים תועלת רבה לאדם ולחברה, וכן מרגילים ומחנכים את האדם המקיים אותם, אבל התועלת הגדולה ביותר שיש בקיומם היא הזכירה התמידית שהקב"ה שם לב לכל פרט ממעשינו, וחובה עלינו להתנהג תמיד כדרך שמתנהגים העומדים לפני מלך. לפיכך, אפילו המעשים הפשוטים ביותר של כל יהודי רוויים בהכרת ה'. זו השלמות שלנו, וההכנה שלנו ליום שבו נזכה ליהנות מזיו השכינה בעולם הבא.

שבת שלום ומבורך!

הארות על הפרשה

מתוך ספר אתם עדי[באנגלית]-פירוש עה"ת מאת רבינו זצ"ל

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (כא, א)

הדבר הראשון שעם ישראל עשה אחרי מתן תורה היה התרומה למשכן ובנייתו. המשכן היה בעל חשיבות יתירה, ומקום נרחב הוקדש לו בתורה, יותר מאשר לכל נושא אחר. עם זאת, הנושא הראשון שהתורה עוסקת בו בהרחבה לאחר נתינת התורה הינו נושא המשפטים והדינים שבין איש לרעהו. כי כשם ש"דרך ארץ קדמה לתורה" (ויק"ר ט, ג), כן גם בתורה המסורה מסיני נחשבים המשפטים והדינים שבין אדם לחברו, לעבודת ה' אשר נלמדת לפני עבודת המשכן. ללא קיומם של

ולא מפני שהוא חושש שהעובד יתפטר, או שהוא ירא מהעיצומים של איגוד העובדים, אלא משום שהוא יודע שיש מעליו "בוס" גדול וחזק יותר מכל איגוד עובדים, והוא רואה הכל, ויש לו דרישות, אפילו דרישות קשוחות.

לא ניתן להישבון

רבי ישראל סלנטר נהג לומר שיש סוגי גזלות שאי אפשר להשיב, כגון שינה. יש לו, לאדם, חברותא לפני התפילה, בשעת בוקר מוקדמת. יפה מאד, אבל הוא מגיע לבית הכנסת עם החברותא והם מדברים בקולי קולות כאילו שהיה זה אמצע היום. דיירי הבתים עדיין לא הגיעו ל"דרגה" שלהם, והם רוצים להמשיך לישון. אם הערת אותם, כיצד תחזיר להם את שעות המנוחה האבודות? מה, שכחת שה' רואה אותך?

ראיתי פעם "צדיק" שהלך עם בניו לטבול במקווה לפני ה"סליחות", ובדרכו דיבר עימם דברי תורה. כל הרחוב הדָהָד מקולו הצרוד והרם, והלה היה סמוך ובטוח שאין צדיק כמותו בכל השכונה. כלל לא העלה בדעתו איזה מעשה חמור הוא עשה. חשבתי לעצמי: זו הסיבה שפרשת משפטים באה לפני הכל; כי לפני כל ה"צדקות" צריך לדעת שה' דורש ממך להיות שלם ב"מילי דנזיקין".

קרובת משפחה שלי ביקרה אצלנו פעם, ואת הכסא עליו ישבה - השעינה עליו על דלת זכוכית והיא נשברה. "אוי, סליחה, אני מצטערת" היא אמרה, וזהו. זה היה סוף העניין. אבל זה לא סוף העניין! אפילו לא קרוב לזה!

הדברים הקטנים

מהראוי להקפיד לא רק על הדברים הגדולים, אשר הכל מבינים שיש בהם בעיה - אלא גם על דברים קטנים בהרבה. מבהיל לחשוב מה עמוק הדין שנעמוד לפניו אחרי מאה ועשרים. כה רבים הם הדברים שאין אנו מעלים על דעתנו שיש בהם בעיה כל שהיא. אבל ככל שנחשוב על כך היום, פחות נופתע בבוא העת. הגמרא (חגיגה ה.) אומרת: "והאלוקים יביא במשפט על כל נעלם - זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס, או הרק [הרוקק] בפני חברו ונמאס". נכון, זה לא היה באשמתך, היה לך משהו תקוע בגרון. וגם לא התכוונת להגעיל את חברך, ואף על פי כן יביאך האלוקים במשפט על כך.

אתה מצונן? אל תעמוד קרוב לחברך כשאתה מדבר עמו. אם תשתעל בפניו, הוא יינזק ממך. אתה לא מאמין בדברים האלה? למי אכפת במה אתה מאמין? אתה מזיק ממדרגה ראשונה! כך גם בשעה שנודף מפין ריח לא נעים. לחבר שלך לא נעים להתרחק, אבל אתה מזיק, כי אתה מצער אותו! ואל תגיד "זה בידי שמים", לא! זה באחריותך. כה רבים הם הנזקים שייתכן שאנחנו היינו הגורמים להם, והפתרון היחיד הוא להיות זהיר במילי דנזיקין.

מי שמבוי את זה, חי עם ה' כל היום ככולו. מכיר אני צדיק אחד שראשו מלא תמיד במחשבות גבוהות, אבל הוא אף פעם לא מדבר עם אדם קודם שהוא מוודא שלא יהיה מפוי ריח לא נעים. הוא מחזיק בכיסו סוכריות מנטה, וקודם שידבר עם מישהו הוא דואג לעניין הזה. השליבה הראשונה בסולם לשמים היא לא להזיק, ולא לצער.

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

מקובל לנו, שצריך להיזהר מדבר דברים רעים, וכדרך שאמרו חז"ל "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן" (ברכות יט.). האם מוכן הרב להסביר, בבקשה, את המושג הזה?

תשובה:

מושג זה מבוסס על העיקרון היסודי של גדלות האנושות. האדם הוא כל כך גדול ונחשב מכל הנבראים, עד שהקב"ה נתן ערך וקיום לכל דיבור שלו. אפילו מילה אחת שלו, יש לה כח השפעה על כל היקום. כמוכן, שאיננו חשים את כח ההשפעה והתוצאות של הדיבור שהאדם מדבר, אבל זה מה שהתורה מלמדת אותנו. כביכול, ה' אומר לאדם "וְאֵשִׁים דְּבָרֶיךָ בְּפִיךָ" (ישעיה נא, טז). מה שאתה תדבר בפך, יהיה חשוב כדיבורים שלי בפך.

באופן מיוחד נחשבים בשמים הדיבורים שאדם מדבר בדברי תורה. הגמרא (סנהדרין צט:) אומרת שהלומד תורה "כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה", זה כאילו הוא שותף ליצירת שמים וארץ. ושוב, אמנם אין אנחנו מבינים כיצד יתכן הדבר, וכי בדיבור אחד בדברי תורה כבר נהיה האדם שותף ליצירת השמים והארץ? אבל למעשה, כך הוא. המילים של אדם חזקות וחשובות הרבה יותר מכפי שתוכל לתאר לעצמך. וככל שהאיש גדול יותר בתורה, דבריו פועלים יותר, עד שאפילו ביטוי קל היוצא מפיו בלא כוונה, בכוחו להמית אדם. הגמרא מספרת על אסונות שארעו מחמת ביטוי שלילי שנאמר על ידי אנשים גדולים, דהוי "כְּשֶׁגָּהַ שְׂפִי אֶת מְלַפְנֵי הַשְּׁלִיט" ("מו"ק יח.), אדם גדול צריך באופן מיוחד להיזהר בדיבורו.

כאשר אדם אומר משהו - במיוחד אם הוא אדם אהוב על ה' - הקב"ה לא יבטל את דבריו לחלוטין באופן שלא תהא מהם שום תוצאה. ולפעמים הוא עצמו יצטער מאוד שאמר את המילים ההן. זו הסיבה שכדאי להימנע מלומר דברים הגורמים נזק לך או לכל אדם אחר. עשה לך כלל: תמיד מדברים על דברים טובים שמחים. אל תדבר על אפשרויות מסוכנות, אלא אם כן תוסיף מיד תפילה לה' יתברך: "ה' ישמרנו". אבל אל תגיד, כדרך ששאל ילד את רבו, בשעה שלמד בבא קמא: רבי, אילו היה שור הורג אותך, כמה צריך היה בעל השור לשלם? אדם צריך להיזהר באופן בו הוא מביע דברים. על כן נוהגים להימנע מביטויים מסוכנים. כי הקב"ה לוקח בחשבון את מה שאנשים אומרים. ואם אתה תלמיד חכם, אדם חשוב יותר, כפי שהזכרנו קודם, אז בהחלט עליך לשמור על דבריך.

זו אחת התוצאות של גדלות האדם. זה אחד היסודות של התורה - שהאדם הוא גדול מאוד. אפילו מחשבותיו עושות רושם בעליונים. מחשבותיו של אדם משמעותיות מאוד בעיני ה', ולכן אנחנו חוששים מעין הרע. אפילו כשלא נאמרו מילים, אם מישהו מתערר ממעשיך להרגיש קנאה ודחייה כלפיך, אזי רגשותיו ומחשבותיו אודותיך חשובות מאוד. נניח שאתה מציג את הונך, אתה מציג את הונך הטוב, ומישהו שאין לו הון רב כל כך שומע זאת ומרגיש קנאה וטענה: למה מגיע לו כל כך הרבה... הכאב בלב עושה רושם למעלה, והקב"ה עלול לפעמים לנקוט בפעולה בגלל הכאב הזה.

על כן יש להיזהר, לא רק שלא לומר מילים רעות, אלא גם להימנע מראותנות. אל תתפאר יותר מדי באושר הפרטי שלך. בעבר, אנשים תמיד הבינו את זה. לדוגמה, כשאשה שלא היו לה ילדים ביקרה בבית, נהגה אם הבית לשלח את כל הילדים הקטנים לחדר הסמוך. מדוע להכאיב לאשה הזו? זו רגישות, טוב לב. וזו גם חוכמה.

זו הגדולה של האנושות. אם אתה מבין את המושג עין הרע וגם את המושג של אל תפתח פה לשטן, התחלת להעריך את החשיבות שלך ואת היכולת שלך לגדולה.

ערכי צדק ומשפט בין איש לרעהו, לא היה ניתן לצפות להשראת השכינה על המשכן.

בדומה לכל הציוויים שבתורה, כל הדינים הנוהגים בין אדם לחברו נועדו בעיקר להביאנו לתת דעתנו על ה' אלקינו באופן תמידי. הגם שמשפטים אלה נועדו לרווחת הבריות ולשלימות אופיים, עם זאת ההישג החשוב ביותר של דינים אלו, לשמש תזכורת תמידית להשגחה הפרטית שמשגיח ה' יתברך על צרכיהם של בני האדם, ושעלינו לנהוג תמיד כמי שעומדים לפני המלך. האופן בו מתייחס אדם לחבריו הוא האופן בו מתייחס הוא גם לאביו שבשמים. אדם שנוהג באנוכיות או בחוסר סבלנות כלפי הבריות, אי אפשר לו שיהא מנהגו אחרת ביחס לקב"ה, שהרי "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו" (אבות ג, א). על ידי קיום כל המשפטים, נעשים הבריות מתוקנים במידותיהם: הם לומדים להתחשב בזולתם, הם מרגילים עצמם לרסן את מאווייהם, הם מתגברים על חוסר סבלנותם ועל נרגנותם, וכן הם לומדים לירא מה'. אכן, במילוי חובות אלו כלפי בני עמנו, נעשים אנו ראויים להיות המשכן בקרבנו ולהשראת השכינה בעמנו.

אם כסף תלונה את עמי את העני עמך (כב, כד)

הביטוי בפסוק שההלואה היא אל "עמי" העם שלי, בא להורות על קרבתו של הקב"ה אל העניים. התואר "עמי" מציין את מי שבצרתו הוא "צועק" לה', והקב"ה שומע צעקה "וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חָנוּן אֲנִי" (שמות כב, כו) והאדם הזה זוכה שה' קרוב אליו יותר: "קרוב ה' לְכָל קְרָאָיו" (תהלים קמה, יח). אותם הצועקים וקוראים אל ה' (ובכללם הקוראים אל ה' מתוך שמחה מרובה) הינם הקרובים אליו יתברך באמת: הם המה אנשיו.

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך, לא תבשל גדי בחלב אמו (כג, יט)

פשר הסמיכות בין הבאת ביכורים למקדש והאיסור לבשל גדי בחלב אמו הוא, כי בהבאת הביכורים יש עדות על כך שהאדם מכיר ומאמין שהקב"ה הוא נותן הכל, והוא המשפיע ברכה אשר חלה על מיני הפירות שאותם אנחנו מביאים כביכורים. "אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות... הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא... הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן... נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה" (ראש השנה טז). במקום להשתדל לקבל השפעה זרה כל שהיא של אלילים או של פולחנים אחרים, כפי שאומות העולם עושים על מנת שתתברך להם התבואה בשדותיהם - מבשלים את השֶׁה בחלב אמו, אנו עם קדשו של הקב"ה מראים תמיד שהננו מקבלים את כל הברכה וההשפעה רק מהקב"ה לבדו.

בהביאנו לבית ה' מינים ממיני הפירות, מגלים אנו דעתנו שהוא יתברך לבדו הנותן, ועל כך הוא גומל לנו על כל גיעותינו ליתן לנו כל הצטרותינו. הכרת התודה שלנו לה' מביאה לשפע מתמשך. "עֲשֵׂה בְשִׁבְלֵי תַעֲשֵׂר" (שבת קיט.).

כיון שכך, נבין אל-נכון עד כמה מגוחך הדבר לייחס עושר כל שהוא למאמצינו-אנו, לפי שגם זה הוא סוג של עבודה זרה. על ידי שאנו נזהרים מכל תערובת של בשר בחלב הננו מקיימים עקרון זה, וכל עבודתנו בשמירת הדינים של הפרדת בשר מחלב באה להזכיר לנו תמיד את הצורך לבטוח בה' לבדו.